

Diskussion

DANSK HISTORISK BIBLIOGRAFI 1974-76 EN KRITIK

AF

ERIK ALSTRUP

Der vides intet om danske historikers anvendelse af fagets bibliografier og kun lidet om deres forventninger til disse referenceværker. Nogle amerikanske iagttagelser har dog uden tvivl gyldighed her. Kort og godt anføres det, at benyttelsen hyppigt er usystematisk, og at den enkelte historikers forventninger især er bestemt af, om der søges litteratur vedrørende det foretrukne arbejdsfelt, eller om søgningen angår randområder; er det første tilfældet, skal bibliografierne rumme den hele litteratur, mens i det andet tilfælde kun hovedværkslitteraturen har interesse.¹

Dansk historisk Bibliografi (DHB) regnes til de bibliografier, der kan tilfredsstille meget vidtgående forventninger.² Især den del, Henry Bruun forestod, og som angår litteratur udgivet i tidsrummet 1913-47, er omfattende i sin registrering af ikke blot danske, men også udenlandske bidrag til landets historie. Mindre indgående i registreringen af det udenlandske stof og med en snævrere opfattelse af, hvad en historisk bibliografi kan rumme, er den del af DHB, der med Balder Erichsen og

¹ Dagmar Horna Perman: *Bibliography and the Historian i: Samme, red.: Bibliography and the Historian. The Conference at Belmont of the Joint Committee in Bibliographical Services to History, May 1967. Washington, D.C. 1968, ss. 7-19. Undersøgelsens resultater bekræftes af Margaret F. Stieg: The Information of Needs of Historians i: College & Research Libraries. Vol. 42. Chicago. 1981, ss. 549-60.*

² Grundlæggende for kendskabet til DHBs historie, afgrænsning og systematik er Harald Ilsees anmeldelse af Henry Bruuns to første bind af DHB 1913-42 i: *Historisk Tidsskrift* 12. Række. III. 1968-69, ss. 497-509 og Erland Kolding Nielsen: *Dansk Historisk Bibliografi i: Danske Opslagsværker. Red. af Axel Andersen. 1977, s. 533-610.*

Alfred Krarup som redaktører fortegner litteratur udgivet 1830–1912. Bibliografierne for årene 1967, 1968 og 1969, der offentliggjort som 3 bind redigeredes af Bente Pedersen, kan ikke måle sig med forgængerne. Bedømmelsen af disse bind og de forudgående dele har dog overvejende været positiv. En enkelt anmelder har kritiseret, at der ikke i tilstrækkelig grad er blevet taget hensyn til den litteratur, som har samtidshistorisk interesse;³ en anden har bemærket, at den særdeles detaljerede systematik, hvorefter litteraturen er fordelt i overordnede afsnit med hver deres underordnede grupper, vanskeliggør benyttelsen for de brugere, som ikke er faghistorisk uddannede.⁴ Til nogen afhjælpning heraf udarbejdedes et stikordsregister, der omfatter Henry Bruuns del for årene 1913–47.⁵ Det erkendtes hermed, at den faghistorisk bestemte systematik på trods af, at den kan beskues i indholdsfortegnelsen til DHBs enkelte bind, stiller mere vidtgående krav, end de fleste alment historisk interesserede brugere kan honorere. Systematikken med de særlige regler for litteraturens fordeling i hovedafsnit og underordnede grupper er såmænd besværlig at håndtere selv for den, som er vant til at omgås bibliografier.

Den erfaring har Per Deskov måttet gøre, efter at han i *Fortid og Nutid* havde fremført nogle synspunkter på det bind af DHB for årene 1974–76, der udkom i 1986.⁶ Få og spredte iagttagelser var her grundlaget for at sætte spørgsmålstejn ved, om systematikens regler var blevet fulgt. Ann Welling som den ene af redaktørerne og Harald Ilsøe som tilsynsførende har i deres bemærkninger hertil kunnet vise, at Per Deskovs iagttagelser er i bedste overensstemmelse med reglerne, således som de er blevet praktiseret af de tidligere redaktører.⁷ Harald Ilsøe har endvidere med rette afvist forslaget om, at DHB fremover burde indskrænke sit domæne til, hvad Per Deskov uklart benævner »historie i en mere eksakt forstand«. Gennemførtes forslaget, ville det bl.a. indebære, at brugere med vidtgående behov for litteratur om et bestemt tema skulle gennemgå ikke blot DHB, men også flere andre bibliografier. Den type litteratursøgning ville altså blive unødigt kompliceret. Ann Welling har desuden med god grund kunnet finde det overraskende, at Per Deskov ønsker registrerin-

³ Vagn Dybdahl i sin anmeldelse af Henry Bruuns første bind af DHB 1913–42 i: *Historie. Jyske Samlinger. Ny Række VII.* 1966–67, s. 328.

⁴ Harald Ilsøe, *anf.arb.*, især s. 508.

⁵ *Dansk historisk Bibliografi 1913–1942.* udgivet af Den danske historiske Forening ved Henry Bruun og Georg Simon. Bd. VI. 1977, ss. 645–63.

⁶ Per Deskov: *Dansk historisk bibliografi i: Fortid og Nutid XXXIII.* 1986, ss. 300–03.

⁷ Ann R. Welling: *Dansk historisk Bibliografi – kommentar til en anmeldelse i: Fortid og Nutid XXXIV.* 1987, ss. 181–82 og Harald Ilsøe: *Dansk historisk Bibliografi – fortid, nutid og fremtid, ssfs.*, ss. 182–86. Per Deskovs replik er offentliggjort i forlængelse af Harald Ilsøes indlæg ss. 186–87.

gen af den udenlandske litteratur om Danmarks historie kraftigt udvidet, når han ikke påviser mangler på dette område. Derimod er den berettigede kritik af, at der i forordet til DHB savnes en beskrivelse af den måde, hvorpå bibliografien er blevet udarbejdet, ikke blevet besvaret tilfredsstillende. Selv om Ann Welling oplyser, at der er gennemset en række danske og udenlandske tidsskrifter, og at Dansk Bogfortegnelse og Det kgl. Biblioteks samlinger af udenlandsk litteratur om Danmarks historie ligeledes er blevet gennemgået, refter der dog flere centrale spørgsmål om bl.a. kriterierne for udvælgelsen af dels tidsskrifterne som sådanne, dels deres indhold. Med hensyn til det udenlandske stof kan der særskilt spørges om, hvorvidt benyttelsen af DHB 1974–76 overflødig gør gennemgangen af udenlandske bibliografier som f.eks. *International Bibliography of Historical Sciences* og *Historical Abstracts*. Den førstnævnte må forventes at indgå som én blandt de bibliografier, der er blevet gennemgået systematisk af redaktørerne. Den sidstnævntes registrering af artikler om bl.a. Danmarks historie gør det muligt at identificere de udenlandske, især engelsksprogede tidsskrifter, der oftest bringer stof af interesse; redaktørerne er naturligvis vidende herom og kan da tænkes at have benyttet *Historical Abstracts* for at afgøre, hvilke af disse tidsskrifter der skulle gennemses.

Disse spørgsmål gør det rimeligt at imødekomme Harald Ilsøes opfordring til, at brugere af DHB ytrer sig om det senest udkomne binds anvendelighed. I det følgende vil jeg da kritisk undersøge, hvilket grundlag DHB bygger på, og hvorledes dette grundlag er udnyttet. Da bibliografiens anvendelighed ikke alene beror på, om den relevante litteratur er registreret, men også på, om de enkelte skrifter er at finde dér, hvor systematikens regler foreskriver det, behandler jeg tillige dette forhold, omend dog mindre indgående. Nogle bemærkninger om grænserne for DHBs domæne afslutter undersøgelsen.

I

Når det gælder spørgsmålet om, hvorledes DHB 1974–76 er blevet til, er der som nævnt kun utilstrækkelig hjælp at hente i selve værket. Grundlaget for registreringen af artikelstoffet er det dog muligt at danne sig et vist indtryk af, da der nemlig bringes en fortegnelse over et udvalg af de periodica, som redaktørerne anfører er gennemgået systematisk. Fortegnelsen omfatter i alt 366 periodica fordelt med 235 danske og 131 udenlandske, således som det ses af følgende tabel. Til sammenligning er anført de tilsvarende tal for DHB 1967, 1968 og 1969:

Periodicagrundlaget for DHB 1967-69 og 1974-76

	Danske periodica i alt ¹	Danske periodica med lokal tilknytning ²	Udenlandske periodica i alt	Udenlandske periodica med lokal tilknytning	Periodica i alt
1967	85	30	43 ³	18 ⁷	128
1968	89	33	39 ⁴	19 ⁸	128
1969	95	36	44 ⁵	20 ⁹	139
1974-76	235	91	131 ⁶	40 ¹⁰	366

¹ Inklusive Færøerne og Grønland² Eksklusive Færøerne og Grønland³ Heraf 22 svenske, 7 norske, 2 finske, 1 islandsk, 8 tyske, 2 engelske og 1 amerikansk⁴ Heraf 20 svenske, 5 norske, 1 finsk, 1 islandsk, 9 tyske, 2 engelske og 1 amerikansk⁵ Heraf 22 svenske, 6 norske, 1 finsk, 1 islandsk, 11 tyske, 2 engelske og 1 amerikansk⁶ Heraf 49 svenske, 11 norske, 3 finske, 1 islandsk, 46 tyske, 9 engelske, 2 franske, 6 amerikanske, 1 hollandsk, 1 ettisk, 1 schweizisk og 1 ghanesisk⁷ Heraf 10 svenske og 8 tyske⁹ Heraf 10 svenske og 10 tyske⁸ Heraf 10 svenske og 9 tyske¹⁰ Heraf 9 svenske og 31 tyske

Det fremgår, at periodicagrundlaget for DHB 1974-76 er betragteligt forøget. Væksten inden for gruppen af danske periodica er i første række bestemt af, at en del årsberetninger fra bl.a. lærde selskaber er blevet inddraget tillige med et ganske stort antal specialiserede tidsskrifter som f.eks. *Posthistorisk Tidsskrift*; det er imidlertid også rimeligt at bemærke, at næsten alle relevante lokalhistoriske periodica er tilgodeset. Tilsvarende iagttagelser kan gøres med hensyn til væksten i de udenlandske periodica, hvor der foruden en række specialiserede svenske, norske og tyske periodica er tænkt på de fleste hovedfagtidsskrifter som f.eks. *Historische Zeitschrift* og *The English Historical Review*. De sovjetrussiske, polske og østtyske hovedfagtidsskrifter er ikke registreret i fortegnelsen, men har dog leveret bidrag til DHB. De udenlandske, lokalhistoriske periodica vedrører fortrinsvis de tidligere hertugdømmer Slesvig og Holsten.

366 periodica er mange. De er naturligvis ikke alle lige væsentlige, selv ikke i de tilfælde, hvor der er tale om specialiserede tidsskrifter. Det er dog udmærket, at en række periodica ud over fagets kernetidsskrifter er inddraget i det bibliografiske arbejde, omend det undertiden kan diskuteres, hvorvidt dette tidsskrift eller denne årbog kunne være forbigået. Det er ud fra en havebrugshistorisk synsvinkel nødvendigt at gennemse årbogen *Fra Kvangård til Humlekule*, selv om antallet af de artikler, som er registreret i DHB, i 1974 kun udgør 3 med 4 i 1975 og 4 i 1976. Heller ikke årbogen *Kulturen*, der udgives i Lund, kan undværes, skønt der i 1974, 1975 og 1976 blot er konstateret henholdsvis 2, 1 og 1 bidrag af interesse. Ud fra en samtidshistorisk betragtning er det også forsvarligt at

lade tidsskriftet *Bygd* indgå med 1 artikel i 1974, 5 i 1975 og 2 i 1976. Derimod er det vanskeligt at forstå, at bl.a. *Tegl. Tidsskrift for det murede byggeri* har kunnet trænge sig på, således som det også har været muligt for *Årbog for Det danske Post- og Telegrafvæsen* og det norske *Samtiden. Tidsskrift for politikk, litteratur og samfunnsspørsmål*.⁸ Når imidlertid periodica som *Tegl* og *Årbog* med flere andre af lignende tilsnit nu engang er blevet inddraget, forpligter det; det må forventes, at alle tilsvarende årbøger og tidsskrifter er blevet gennemset, medmindre der kan anføres særlige grunde til at udelade nogle.

Ved udvælgelsen af periodica må der bl.a. tages hensyn til de grænser, der reelt er udstukket for DHBs domæne. Med dette in mente kan det straks fremhæves, at der kun er yderst få danske periodica inden for disse grænser, som redaktørerne ikke har været opmærksomme på. Nytilkomne, centrale tidsskrifter som f.eks. *Historievidenskab* og *Scandinavian Journal of History*, der er udkommet siden henholdsvis 1974 og 1976, er naturligvis tilgodeset. Et specialiseret tidsskrift som *Dansk Tidsskrift for Museumsformidling*, der er grundlagt i 1976, er derimod gledet ved siden af;⁹ her kunne der være fanget i alt 8 artikler, som ville have passet godt til de bidrag om emnet museumsformidling, der ad andre kanaler har fundet vej til DHB (nr. 2264–65). Også årbøger som f.eks. *Saga*, der hentede sit stof fra egnen omkring Helsingør,¹⁰ og *Jul i Hillerød*¹¹ er forbigået, skønt der er taget hensyn til bl.a. *Vejby-Tibirke Årbog* og *Jul i Ulfborg*. Disse og enkelte andre lignende periodica hører med, når det er tydeligt, at redaktørerne har villet høste vidt og bredt i den lokalhistoriske litteratur. Med hensyn til udenlandske periodica har det samme ønske om vidtgående registrering gjort sig gældende. Situationen er imidlertid her, at bidrag til Danmarks historie kan tænkes offentliggjort i et hvilket som helst alment eller fagligt afgrænset tidsskrift; da alle potentielt relevante

⁸ *Tegl* har i 1974 bidraget med 4 artikler og i 1975 med 5, mens der i 1976 ikke er blevet fundet relevant stof; *Årbog* har i de 3 år været leveringsdygtig med 2, 1 og 1 bidrag, og *Samtiden* gæsteoptræder med blot 1 artikel i hvert af årene 1974 og 1975. Småartiklerne i *Tegl* om diverse slotte og herregårde og de særdeles kortfattede posthistoriske artikler i *Årbog* kunne dog være forbigået uden nogen skade; for den postale historie gælder endda, at området i forvejen er tilgodeset med *Posthistorisk Tidsskrift*. De 2 artikler i *Samtiden* ville det ud fra saglig grunde være mere problematisk at udelade; den ene er historiografisk (nr. 379), den anden biografisk (nr. 6639).

⁹ Jeg er blevet gjort opmærksom på forglemmelsen af bibliotekar Trine Kæstel, hvis specialeopgave ved Danmarks Biblioteksskole 1987 har form af en bibliografi over dansk museologisk litteratur 1976–81.

¹⁰ *Saga* blev udgivet af Helsingør Kommunes Historiske Samling i årene 1969–76. I årbøgerne for 1973–74 og 1976 er offentliggjort 3 artikler af interesse for DHB.

¹¹ *Jul i Hillerød* blev udgivet i årene 1976–79. I hæftet for 1976 er offentliggjort 5 artikler af interesse for DHB.

tidsskrifter selvfølgelig ikke kan forlanges gennemset, må der vælges. Hovedfagtidsskrifterne og de periodica, som i kraft af deres geografiske, kronologiske og/eller saglige orientering erfaringsmæssigt bringer afhandlinger og anmeldelser af interesse, kommer i første række. Men også andre inddrages normalt ud fra de iagttagelser, der som tidligere omtalt kan gøres på grundlag af internationale historiske bibliografier; ikke mindst nyttilkomne tidsskrifter kan undertiden kun på denne måde identificeres som relevante. For DHB 1974–76 med dens faktisk udstukne domæne gælder, at de fleste udenlandske periodica af interesse har fundet vej til redaktørerne. Ganske vist falder det hurtigt i øjnene, at f.eks. *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, *Revue belge de Philologie et d'Histoire*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters*, *Bremisches Jahrbuch* og *Viking. Tidsskrift for norrøn arkeologi*, som alle nu og da offentliggør relevante afhandlinger og anmeldelser, ikke optræder blandt de 131 udenlandske periodica, der efter det oplyste er gennemgået systematisk. Men et gennemsyn viser, at der i årene 1974–76 intet er at hente i de anførte tidsskrifter og årbøger. Det har redaktørerne sikkert været vidende om. Det er i så fald beklageligt, at denne viden ikke er kommet brugerne til gode ved, at også disse tidsskrifter og årbøger var blevet optaget i DHBs fortegnelse og gerne med en markering af, at gennemgangen havde været negativ. Det gør ikke situationen mere akceptabel, at der rundt om i litteraturgrupperne findes henvisninger til stof i forskellige udenlandske periodica, der ikke er anført i DHBs fortegnelse. Et antal tidsskrifter og årbøger er med andre ord ikke blevet gennemgået på den systematiske måde, der hævdes benyttet i øvrigt. På hvilket grundlag er henvisningerne da tilvejebragt?

Det er givet, at de 131 udenlandske periodica er valgt ud fra de kriterier, som er blevet nævnt ovenfor. Her er størstedelen af hovedfagtidsskrifterne, og her er en lang række væsentlige, specialiserede og lokalhistoriske periodica. Det er også givet, at *Historical Abstracts* ikke er blevet inddraget med henblik på at identificere periodica af interesse. Det er altså heller ikke på grundlag af denne bibliografi, at der i DHB er fortegnet relevante bidrag til dette eller hint tidsskrift. En undersøgelse af *Historical Abstracts* 1974–78 viser nemlig, at tidsskrifter som *International Journal of Politics* og *American Journal of Political Science* er leveringsdygtige med nogle få afhandlinger; disse afhandlinger burde have været registreret i DHB, især når det i forordet hedder, at »... samtidshistoriske bidrag er blevet inddraget i højere grad end tidligere...«.¹² Som *Historical*

¹² I bd. 4 af *International Journal of Politics* for 1974–75 er offentliggjort Karl-Henrik Bentzon: *The Process of Politicization of the Danish Local Elections, 1909–1958*, ss. 174–206. I bd. 20 af *American Journal of Political Science* for 1976 er offentliggjort Erik

Abstracts er også *International Bibliography of Historical Sciences* blevet forbigået.¹³ Derimod er der ikke tvivl om, at DHB har støttet sig på den registrering af fremmedsproget litteratur, der foretages af Det kgl. Bibliotek, og som årligt finder vej til *Dania Polyglotta*. Det er dog også klart, at DHB ikke i banal forstand er afhængig af denne bibliografi; henvisningerne til artiklerne i de udenlandske periodica, som ikke er optaget i DHBs fortegnelse, og til det øvrige udenlandske stof er ikke skrevet af efter *Dania Polyglotta*. Arbejdet er tydeligvis foregået på den måde, at redaktørerne af de to bibliografier har udvekslet erfaringer. I alle tilfælde har redaktørerne af DHB selvstændigt taget stilling til, om dette eller hint bidrag har kunnet bedømmes som relevant.¹⁴

II

Fundamentet for DHB er solidt. Ganske vist er der foruden enkelte danske også tabt nogle udenlandske periodica, og væsentlige udenlandske, historiske bibliografier er ikke blevet udnyttet; men der er dog ikke tale om den vilkårlighed i grundlaget for registreringen af den udenlandske litteratur, som Per Deskovs bemærkninger i *Fortid og Nutid* kan give indtryk af. Derimod er der vilkårlighed at spore i udnyttelsen af grundlaget. Det er således klart, at symbiosen mellem Det kgl. Biblioteks løbende accession af udenlandsk litteratur og udarbejdelsen af DHB ikke er fuldendt. Et gennemsyn af *Dania Polyglotta* for årene 1977–82 viser nemlig, at der her kan findes nogle skrifter, som burde have været registreret i DHB. Forgæves søger man i DHB efter litteratur om dansk sømilitær strategis historie; og dog findes en større afhandling om dette emne for 1600-tallets vedkommende. Kendere af litteratur om vikingetidens arkæologi og historie noterer med tilfredshed, at H. R. Ellis Davidson: *The Viking Road to Byzantium* fra 1976 er registreret som nr. 380, men undrer sig formentlig over, at der kun er henvist til én anmeldelse af dette værk; uden besvær kan der findes endnu en anmeldelse i det svenske arkæologiske tidsskrift *Fornvännen* fra 1980. Interesserer man sig for forbindelserne mellem Danmark og Østrig-Ungarn i anden halvdel af 1800-tallet, må man ud fra DHB konstatere, at der intet er skrevet herom

Damgaard & Jerrold G. Rusk: *Cleavage Structures and Representational Linkages: a Longitudinal Analysis of Danish Legislative Behavior [1953–73]*, ss. 179–205.

¹³ Som eksempel kan nævnes en henvisning til en udgivelse af en dagbog, som vedrører krigshandlingerne i Slesvig og Holsten 1658–59 (bd. XLV–XLVI for 1976–77, nr. 7807).

¹⁴ Forholdet mellem DHB og Dansk Bogfortegnelse kunne fortjene en mere dybtgående undersøgelse. Det væsentligste spørgsmål er, om DHB har fanget den litteratur, som af forskellige grunde er udeladt af Dansk Bogfortegnelse. Enkelte stikprøver viser, at DHB har forbigået noget af denne litteratur.

i årene 1864–1914; faktisk er der offentliggjort et skrift om disse forbindelser i tiden 1864–1914.¹⁵ De nævnte eksempler og flere andre tilfælde godtgør, at redaktørerne ikke systematisk har gennemset *Dania Polyglotta* for de anførte år. Det er forstemmende, når adgangen til denne bibliografi nu engang er så let, og når det vides, at *Dania Polyglotta* er meget nøjeregnende i sine bestræbelser på at fange relevant litteratur. Det kan ikke være rigtigt, at der ud over de eksempler, som er omtalt i det foregående, kan opspores yderligere mindst 15 bidrag til større eller mindre dele af Danmarks historie i en bibliografi, som Ann Welling anfører er gennemgået. Det efterslæb, der altid vil være i en årligt publiceret bibliografi, skal da naturligvis også tilgodeses i DHB.

Ud fra de iagttagelser, der er gjort ovenfor, kan der ikke alene fældes en dom. En vurdering af, hvorledes grundlaget for DHB er udnyttet, kræver tillige et gennemsyn af dels et udvalg af de periodica, der er registreret i DHBs egen fortegnelse, dels enkelte af de bibliografier, der registrerer litteratur om særlige aspekter af dansk historie. Nogle af resultaterne af disse forskellige undersøgelser præsenteres i det følgende.

Nationaløkonomisk Tidsskrift er at finde blandt de periodica, som hævdes gennemgået systematisk. Det kan derfor undre, at Kjeld Bjerkes artikel *Nogle betragtninger over udviklingen i restindkomsten fra 1965* i bindet fra 1975 ikke er registreret i DHB; forundringen øges ved, at samme forfatters og Kai E. Vangskjærs *Udviklingen i restindkomsten i perioden 1949–1965*, også fra 1975, findes som nr. 1260. Nu kan imidlertid Kjeld Bjerkes artikel tænkes udeladt, fordi den er blevet bedømt som for aktuel økonomisk, selv om redegørelsen kun føres frem til 1972. Denne antagelse kan dog næppe opretholdes, for som nr. 1267 træffes nemlig David Jens Adlers *PP-III. Danmarks vej til katastrofen* fra 1976, der henhører under begrebet debatliteratur. Debatten vedrører synspunkterne i den perspektivplanredegørelse for 1972–87, der under benævnelsen PP II så dagens lys i 1973. Rækker argumentationen i Adlers bog end nogle tiår tilbage i tiden, er hovedsagen dog fremtiden. Det er svært at se, hvorfor denne bog kan akcepteres og Kjeld Bjerkes artikel ikke. I øvrigt fremkaldte PP II en række andre, mere seriøse indlæg, bl.a. i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* fra 1974 og i *Juristen & Økonomen* fra samme år. Også disse indlæg søger man forgæves i DHB.

Nationaløkonomisk Tidsskrift har givet andre problemer. I bindet fra 1975 findes 2 nekrologer, den ene over Jørgen Dich, den anden over Peter Gelting. Alene i kraft af trykkestedet skulle disse nekrologer have fundet

¹⁵ Charles William Petersen: *English and Danish Naval Strategy in the Seventeenth Century*. Orono, Maine. 1975; Anne Stalsberg i: *Fornvännen*. Stockholm. 1980, ss. 220–23; Michael Derndarsky: *Die Beziehungen zwischen der Donaumonarchie und Dänemark von 1864 bis 1914*. Wien. 1975.

vej til DHB, hvis hidtidige dele med Henry Bruuns i spidsen i øvrigt netop har insisteret på, at den slægts- og personalhistoriske litteratur skulle prioriteres højt. Men det er glippet her. Desværre er der ikke tale om nogle enkeltstående tilfælde. I *Fynske Årbøger* fra 1975, i *Vendsyssel Årbog* fra 1976 og i *Årsskrift udgivet af Historisk Forening for Værløse Kommune* fra 1974 er der offentliggjort nekrologer, som ikke er registreret i DHB. Alle er de beskedne af omfang og kunne vel udelades; andre af tilsvarende karakter fra de samme og andre periodica er imidlertid optaget, og det forpligter. Påfaldende er det endvidere, at en ganske lang (men ikke fuldstændig) række af de småartikler, der under rubrikken *Glimt fra arbejdsmarken* publiceres i *Nationalmuseets Arbejdsmark*, er udeladt. Var de alle blevet fraserteret, ville et bestemt udvælgelseskriterium være blevet lagt til grund. Som forholdet nu er, kan der i DHB imidlertid opspores 6 ud af de i alt 25 af disse småartikler, der findes i årbøgerne for 1974–76. Registreringen af litteratur om vikingetidens arkæologi har givet sine problemer. Landsbyen Vorbasse nordvest for Kolding blev udgravet i årene efter 1973; resultaterne heraf har bl.a. sat sig spor i en artikel af Steen Hvass, der er trykt i årbogen *Mark og Montre* fra 1976. Når artiklen ikke er registreret i DHB, kan det skyldes, at den angår hele den periode, som landsbyen har eksisteret i; redaktørerne kan i artiklens overskrift have hæftet sig ved de indledende ord, som vedrører 300- og 400-tallet, og kan have undladt at bemærke, at tidsbestemmelsen vikingetid indgår senere.¹⁶ Artiklen er altså relevant.

Det udenlandske stof har som det danske givet vanskeligheder. I Henry Bruuns del optræder en række af de nordtyske og hollandske udgaver af kilder til middelalderens og den nyere tids handelshistorie. Redaktørerne af DHB 1974–76 synes at have bestræbt sig på at følge denne linie ved at henvise til bl.a. et optryk af *Hanserecesse* bd. I–VIII fra 1975. Der burde tillige være henvist til *Preussisches Urkundenbuch*, der – ligeledes i 1975 – udkom med tredje levering af bd. V, og til *Pommersches Urkundenbuch*, hvis 1. levering af bd. III fra 1944 blev optrykt samme år. Disse kildeudgaver er omtalt i årbogen *Hansische Geschichtsblätter* for 1977. Da *Hansische Geschichtsblätter* indgår i DHBs fortegnelse over gennemgaaede periodica, er det svært at forstå, hvorfor kildeudgaverne ikke findes i DHB. I øvrigt bringer årbogen for 1974 bl.a. en afhandling om den middelalderlige helgendyrkelse i Nord- og Vesttyskland, Danmark samt dele af Sverige;¹⁷ afhandlingen støttes af et par kort over kultsteder, som

¹⁶ Steen Hvass: Udgravningerne i Vorbasse. En landsby fra 4.–5. århundrede og fra vikingetid, samt en brandtomt fra yngre stenalder og to kvindegravpladser fra ca. år 0 i: *Mark og Montre*. Fra sydvestjyske museer. 1976, ss. 38–52.

¹⁷ Matthias Zender: Heiligenverehrung im Hanseraum i: *Hansische Geschichtsblätter*. 92. Jahrgang. Köln/Wien. 1974, ss. 1–15.

ikke efterlader tvivl om, at danske forhold er tilgodeset. Men afhandlingen kan ikke opspores i DHB. Besynderligt er det også, at kun et udsnit af de relevante anmeldelser i *Hansische Geschichtsblätter* er registreret i DHB. Ganske vist bemærkes det som indledning til DHBs fortegnelse over gennemgåede periodica, at kun større anmeldelser over normalt én side er optaget; men samtlige de registrerede anmeldelser er på mindre end én side uden dog at være mere omfangsrige eller kritiske end de anmeldelser, som ikke er medtaget. Registreringen er altså her inkonsekvent. Det er i øvrigt ikke rimeligt at forbigå kortfattede anmeldelser; de viser da, hvorledes litteraturen modtages.

Når så mange som 366 periodica er blevet gennemgået, kan det næppe undgås, at der tabes nogle bidrag. Da der kun er registreret litteratur for en periode af 3 år, må det imidlertid forventes, at tabene er få. Denne forventning skuffes, således som det er vist i det foregående. De eksempler på tabt stof, der er omtalt her, er fundet ved gennemsyn af 30 tilfældigt udvalgte blandt de 366 periodica. Undersøgelsen demonstrerer, at der er tabt relevant stof i 12 af disse 30 periodica; blandt de 12 udmærker *Nationalmuseets Arbejdsmark*, *Nationaløkonomisk Tidsskrift* og *Hansische Geschichtsblätter* sig endda ved, at det ikke blot er et enkelt, men flere bidrag i hvert af disse periodica, som har undgået redaktørernes opmærksomhed. Det er galt. Selv om det ikke kan vides, hvorledes det forholder sig med de 336 resterende periodica, er der dog rejst tvivl om DHBs pålidelighed. Denne tvivl øges ved, at der på grundlag af nogle få specialiserede fagbibliografier kan findes yderligere litteratur af interesse. Således går man ikke forgæves til *Nordic Archaeological Abstracts* (NAA), som rummer henvisninger til litteratur om bl.a. vikingetidens, middelalderens og nyere tids arkæologi; på trods af, at NAA er anført i DHBs fortegnelse over gennemgåede periodica, kan der her indkredses flere bidrag, som ikke genfindes i DHB.¹⁸ Er man engageret i den maritime historie med søværnets, skibsfartens, fiskeriets og skibsbygningens historie som de centrale områder kan den bibliografi, som vedrører dette felt, aflokkes nogle relevante bidrag.¹⁹ Står skolernes, elevernes og lærernes

¹⁸ Som eksempler kan nævnes Fynske Minder. Register 1951–1975. 1976 og Jan Kock: Orientering om byarkæologi i Aalborg i: Arkæologi og naturvidenskab. Skrifter fra Institut for historie og samfundsvidenskab 8 [Odense Universitet]. 1975, ss. 36–53. De relevante bidrag til den publikation, der under titlen Stengade II. En langelandsk gravplads med grave fra romersk jernalder og vikingetid udkom i 1976, er fejlagtigt udeladt; selve publikationen er registreret som nr. 303.

¹⁹ Som eksempler kan nævnes H. C. Bjerg: Søkadetakademiet og søofficersuddannelsen i rationalismens tidsalder 1700–1801 i: Tidsskrift for Søværnen. April 1976, ss. 137–55; E. J. Saabye: Krigen til søs. 10 beretninger fra Anden Verdenskrig. 1975 og Jens Ole Petersen: Stenbjerg Redningsstation 1894–1975. 1976.

historie i centrum for interessen, kan *Dansk skolehistorie 1966–1980 – en bibliografi* gøre nytte.²⁰ Selv om det ikke er hovedværkerne, der savnes i DHB, er der dog ingen tvivl om, at den tabte litteratur er for væsentlig til, at den kan være udeladt ud fra kvalitative eller kvantitative kriterier.

III

I DHB fordeles litteraturen i hovedafsnit og undergrupper efter kriterier, der nok er fremlagt, blot ikke i værket.²¹ Da også et emneordsregister savnes, er brugere henvist til indholdsfortegnelsens hierarki af overskrifter. Nogle vil opgive her; indholdsfortegnelsen omfatter 12 sider. Andre vil bemærke, at DHB 1974–76 til en vis grad er blevet nemmere at anvende end forgængerne. Redaktørerne har nemlig i vid udstrækning henvist fra den ene sammenhæng eller titel til den anden. Rigsarkivets arkivfortegnelser, der er spredt ud over et større antal af bibliografiens litteraturgrupper, kan nu findes alene i kraft af de ganske vist mange henvisninger på side 28. Associerende henvisninger er også benyttet hyppigere end tidligere, omend der kunne gives flere. En anden væsentlig forbedring er, at der fra titler, som udgør dele af festskrifter eller andre samleværker, henvises konsekvent til selve moderskriftet; omvendt henvises der også fra moderskriftet til de bidrag heri, som er placeret andetsteds i systematikken. Det er endvidere værd at nævne, at festskrifter nu er registreret under modtagerens navn, dvs. i bibliografiens sidste hovedafsnit, der angår personalhistorie.

Der er da tale om flere forbedringer. De gør dog først gavn, når man har banet sig vej ind i bindet, og kan ikke opveje savnet af et emneordsregister. Vil man ikke i indledningen afsløre kongevejene og smøgerne i systematikken, kunne man i det mindste have sørget for at hænge nogle skilte ud, der kunne have ledt trafikken i den rigtige retning. Var skiltene blevet hængt ud, ville det også være blevet opdaget, at de i flere tilfælde ville føre trafikanten på afveje.

DHBs systematik er kun nyttig, såfremt den bliver fulgt konsekvent. Litteraturen om vikingetidens arkæologi og historie synes i den del af bibliografien, som Henry Bruun redigerede, at udgøre en sluttet gruppe, hvor alle skrifter uanset emne eller topografisk tilknytning forefindes.

²⁰ Som eksempler kan nævnes Yvonne Michelsen m.fl., red.: *Mosegårdsskolen 25 år. 1976*; N. H. Skade: *Elever i Hunderup skole 1900. 1976* og Ib Goldbach: *Den store skolekommission. Dens baggrund og nogle konsekvenser. Et eksempel på en pædagogisk planlægning i: Pædagogik. 5. årgang. 1975*, ss. 57–89.

²¹ Den mest indgående redegørelse for DHBs afgrænsning og systematik findes hos Erland Kolding Nielsen, *anf. arb.*, ss. 553–89.

Således har en afhandling om Aalborg, der fortrinsvis angår vikingetiden, sin plads her. I DHB 1974–76 optræder i samme gruppe og altså i overensstemmelse med Bruun en artikel om vikingetidens Svendborg; men i en ganske anden gruppe er placeret bidrag til såvel Odenses som Ribes arkæologi i vikingetiden og til kunsthåndværkets og traditionens historie i vikingetidens Århus (nr. 3815–16, 3963–66 og 4027). Begge grupper er relevante, men kun den ene bør komme i betragtning og da gerne som hos Bruun. Inden for samme historiske periode falder et eksempel angående litteratur om runer og runeindskrifter; denne litteratur udgør netop ikke et led i gruppen med skrifter om vikingetiden, men danner en særskilt gruppe andetsteds. En artikel om den såkaldte århuskam, der i første række vedrører kammens runeindskrift, dens tolkning og deraf følgende mulighed for tidsfæstning, er imidlertid at finde under gruppen om vikingetiden (nr. 314); en anden artikel om en sokkelsten med runeindskrift er hensat under en gruppe, der angår billedhugger- og billedskærererkunstens historie (nr. 2507). Placeringen af både kam og sokkelsten er altså i modstrid med, hvad der er gældende ret i DHB. På samme måde forholder det sig med den artikel, der beskæftiger sig med forberedelserne til indretningen af et bagerimuseum i Odsherred; artiklen er med megen konsekvens ført ind under en gruppe om enkelte håndsværks- og industrifag (nr. 1483), men hører hjemme under gruppen med skrifter om museer. Det vil være til den gruppe, at brugeren går, næppe til bagerhåndværkets historie. Var det arten af det enkelte museums samlinger, som bestemte placeringen, kunne bagerimuseet forblive, hvor det er anbragt; men så skulle bl.a. bogen om DSBs Jernbanemuseum i Odense flyttes til gruppen vedrørende jernbanernes historie. Og det ville vanskeliggøre søgningen for den bruger, som var interesseret i at danne sig et overblik over, hvad der i årene 1974–76 er blevet skrevet om danske museer og deres samlinger. Ubegribeligt er det endvidere, at en artikel om det folkelige element i det lokalhistoriske arbejde i Ribe amt har fået lov til at slå sig ned i gruppen med litteratur om enkelte stifters kirkehistorie (nr. 2732). Der er ikke tvivl om, at artiklen burde have været registreret i den gruppe, som vedrører dette arbejde (nr. 3401–07). Som den nu er anbragt, er den gemt godt og grundigt af vejen.

Disse og flere andre eksempler på varierende placering af stof om samme emne demonstrerer, at redaktørerne ikke har efterlevet et bestemt sæt af regler for, hvorledes litteraturen skulle fordeles. Brugernes sporsans og tålmodighed sættes her unødigt på prøve. Nogle vil slet og ret opgive.

IV

Når det gælder DHBs grænser mod omverdenen, har skiftende redaktører sat hvert deres præg på bibliografiens domæne. Snart er nogle områder blevet inddraget for senere at blive opgivet igen; snart har registreringen været særligt omfattende inden for den gruppe af litteratur, der angår den politiske historie, og mindre indgående inden for gruppen af litteratur om f.eks. den økonomiske historie. Også DHB 1974–76 har sin egen profil.

I forordet ofres der ikke mange bemærkninger på, hvorledes DHBs domæne er beskaffet. Det falder dog straks i øjnene, at litteraturen om Danmarks forhistorie er udeladt. Den cykliske bevægelse, som på dette område har gjort sig gældende i DHB, er hermed fuldført; hvor Balder Erichsen og Alfred Krarup nemlig konsekvent undlod at registrere denne litteratur, tilgodeså Henry Bruun den uden begrænsninger, mens Bente Pedersen var selektiv. Skal der skæres, er det ikke det mest urimelige sted at føre kniven; *Nordic Archaeological Abstracts* er udkommet årligt fra og med 1974. Men omverdenen har da krav på at få at vide, at der er sat en fod af. Saven har i øvrigt taget mere med sig, end det kan have været planlagt; nogle bidrag til den forhistoriske arkæologiske historie som videnskabeligt fag er ved samme lejlighed blevet fjernet.²² Med hensyn til den modsatte ende af kronologien påpeges det som allerede nævnt i forordet, at »... samtidshistoriske bidrag er blevet inddraget i højere grad end tidligere...«. Der er med denne formulering vel tænkt på de videnskabelige, populariserende eller trivialfaglige tekster, som vedrører et fænomen eller en begivenhed, der snævert hører hjemme umiddelbart forud for eller i selve årene 1974–76, hvis litteratur DHB jo registrerer. Men mindre kunne da næppe være ventet. Givet er det imidlertid, at der i formuleringen kan ligge et krav på, at DHB 1974–76 er lige så relevant for den samtidshistoriske interesserede som for den, der orienterer sig mod den ældre historie. Spørgsmålet er, om dette krav er berettiget.

Samtidshistorisk litteratur findes spredt rundt om i DHBs hovedafsnit og underordnede grupper. I det hovedafsnit, som vedrører den almindelige politiske historie, træffes der især eksempler i gruppen om tiden efter 1945; her optræder bl.a. kommentarer til resultaterne af folketingsvalgene i 1973 og 1975²³ og folkeafstemningen om Danmarks eventuelle

²² Ole Klindt-Jensen: Træk af den nordiske arkæologiske historie i: *Kuml* 1973/74. 1975, ss. 273–79 og samme: *A History of Scandinavian Archaeology*. London. 1975, anmeldt af Kristian Kristiansen i: *Fortid og Nutid* XXVII. 1977–78, ss. 244–45.

²³ Til henvisningerne i DHB skal føjes Ingemar Glans: Årets (första) folketingsval [9.1.1975] i: *Statsvetenskaplig tidskrift* 1975. Malmö. 1975, ss. 169–85.

optagelse i EF i 1972. I en efterfølgende gruppe henvises der til redegørelser for bl.a. enkelte politiske partiers seneste historie, men derimod ikke til partiprogrammer, partiblade eller indlæg i den løbende partipolitiske debat. I forhold til Henry Bruuns registrering er der her intet nyt. I hovedafsnittene om Danmarks stats- og kulturforhold og om Danmarks topografi er der lidt mere at hente. Nogle indlæg i miljødebatten, nogle byportrætter og nogle reportager om stormfloderne i 1976 er eksempler på skrifter, der vedrører aktuelle forhold i de år, hvis litteratur DHB har indkredset. Også en kortfattet redegørelse for rødstrømpebevægelsens fire første år i København er der blevet plads til. Men undersøgelser af eller kommentarer til f.eks. statens rolle i det økonomiske liv i årene umiddelbart forud for 1976 er ikke fundet relevante. Noget af denne litteratur har dog et historisk sigte.²⁴ Heller ikke det politiske liv omkring midten af 1970'erne er tilgodeset fuldt ud. Der kan her og dér opdages bidrag, som det efter DHBs programerklæring kunne forventes var registreret.²⁵ Årsberetninger fra offentlige institutioner og private organisationer har redaktørerne ikke sat megen kraft ind på at fange. Kun museernes og enkelte andre institutioners beretninger er føjet ind i DHB, men f.eks. ikke årsberetningerne fra Det kgl. danske Videnskabernes Selskab.

Redaktørerne af DHB stiller vidtgående krav til sig selv og til brugerne. Intentionerne er de bedste, således som f.eks. det omfattende periodica-grundlag vidner om. Resultatet er imidlertid ikke i alle henseender tilfredsstillende. En række undersøgelser afslører, at der i de gennemgåede periodica og på anden vis er tabt litteratur, som uden tvivl har plads i DHB. Det er ubegribeligt, at tabet er så relativt stort, og at det angår også centrale danske fagtidsskrifter. En omlægning af arbejdsgangene og en højere grad af foreløbig kontrol med den udenlandske litteraturmasse på grundlag af bibliografier som *Dania Polyglotta* og *Historical Abstracts* må komme på tale. Større sikkerhed er i hvert fald påkrævet. Denne

²⁴ Se f.eks. bidragene til Nationaløkonomisk Forenings konference i 1973 om styringen af de offentlige udgifter, trykt i *Nationaløkonomisk Tidsskrift* 1974. 1974, ss. 78-118. Sammesteds ss. 424-43 er offentliggjort en afhandling af K. Lüttichau: Pengelønsændringens determinanter for Danmark i efterkrigstiden, som bygger på talmateriale fra 1946-71. Nævnes kan også Lars Lund: Den mislykkede pengepolitik 1972-74 i: *Økonomi og Politik*. 49. årgang. 1975, ss. 99-111.

²⁵ Se f.eks. Peter Foverskov: Valgkredsomlægning, ændring i opstillingspraksis og ændring af Folketingets sammensætning ved 1971-valget: En undersøgelse af politisk forandring i: *Økonomi og Politik*. 48. årgang. 1974-75, ss. 107-25, Erik Damgaard: Stability and Change in the Danish Party System over Half a Century i: *Scandinavian Political Studies*. Bd. 9. Oslo. 1974, ss. 103-25 og Eggert Petersen: Har socialdemokratiet en fremtid? Randbemærkninger til et parti i krise. 1974.

sikkerhed vil det være rimeligt at delagtiggøre brugerne i. En indledning til den annoncerede udgave af DHB for 1970–73, som redegør for bibliografiens afgrænsning og opbygning med reglerne for, hvorledes litteraturen fordeles i hovedafsnit og undergrupper, er en simpel nødvendighed. Ikke mindst arten af den samtidshistoriske del af litteraturen må beskrives klart. Og så skal fordelingsreglerne respekteres. Et emneordsregister vil lette vejen ind i DHB, hvor indholdsfortegnelsen nu kun tårner sig op som et uoverstigeligt murværk.

BIBLIOGRAFISK REALISME – EN REPLIK

AF

ERLAND KOLDING NIELSEN OG ANN WELLING

Erik Alstrup har skrevet en indgående og analytisk skarpsindig anmeldelse af Dansk Historisk Bibliografi 1974–1976. Han slår ned på en række problemer, som altid vil være relevante for en bibliografi med Dansk Historisk Bibliografis sigte, afgrænsning og faglige ambition. Hans konklusioner er dog i flere tilfælde misvisende, fordi de er for vidtgående og lidt ude af proportion. Et væsentligt forhold omkring det fagbibliografiske arbejde overses endvidere, omend Alstrup ikke ensidigt skal lastes for det. Siden 1974, hvor udarbejdelsen af bibliografien blev overtaget af Erland Kolding Nielsen, har der været arbejdet såvel løbende som retrospektivt på årene 1970ff. Af grunde, som er dels arbejdsmæssigt betingede, dels institutionelt begrundede i Det Kongelige Biblioteks accessionsstruktur, har det hele tiden være sigtet, at bibliografien skulle udkomme i løbende dele, hvilket – trods de beklagelige forsinkelser, der er indtruffet – sætter grænser for den fuldstændighed, en retrospektiv bibliograf bedre kan tilstræbe. Det skyldes endvidere redaktørskiftet i 1981 imellem Erland Kolding Nielsen og Ann Welling og den deraf følgende omlægning af arbejdsgangen, at årene 1974–1976 er blevet færdige før 1970–1973. Vi finder imidlertid, at de må ses under en helhedssynsvinkel, og i bindet fra 1970–1973 vil der blive redegjort for ændringer i forhold til tidligere dele af bibliografien samt for de nærmere retningslinier for årene 1970–1976, der er anlagt.